

ÎMBĂTRÂNIREA DEMOGRAFICĂ

DIN PERSPECTIVA INDICATORILOR NOI DE MĂSURARE

Olga GAGAUZ, dr. hab. în sociologie, conf.cercet.,
CCD, INCE

***Summary.** Using new measures of aging - prospective age, remaining life expectancy and old-age dependency ratio - provides a more comprehensive look at this phenomenon. Compared to other countries in the region Moldova ranks lower position because in the last five decades there do not have been significant advances in population health, reduce mortality and increase life expectancy. In the years 1970-2014 indicator the prospective age fell, respectively, the old-age threshold based on the remaining life expectancy has not changed significantly. For women this indicator in 2014 was 64.8 years, being lower than in 1970 (65.9 years), and for men only 59 years (in 1970 was 62 years). With low life expectancy, Moldova aging faster, the prospective old-age dependency ratio is taller than the old-age dependency ratio (based in the chronological age): 23.9 years versus 17.6. Monitoring of the prospective indicators of demographic aging should be a priority in developing policies to mitigate the negative economic consequences of this phenomenon.*

***Keywords:** demographic ageing, prospective age, remaining life expectancy and old-age dependency ratio.*

Îmbătrânirea demografică este recunoscută ca una din problemele principale ale sec. XXI din perspectiva implicațiilor economice și sociale complexe. În prezent sunt dezvoltate argumente teoretice care pun accent pe diferite canale prin care dinamica populației poate influența creșterea economică, precum și dovezi empirice cu privire la efectele potențiale ale schimbărilor demografice asupra mai multor variabile macroeconomice [10, 11]. De asemenea, sunt evaluate efectele temporare și permanente ale modificării structurii pe vârste a populației, având în vedere faptul că creșterea duratei medii de viață și, respectiv, modificarea ciclului de viață influențează modificarea necesităților și contribuțiilor economice ale oamenilor. Astfel, dinamica populației în vârsta aptă de muncă este într-o corelație puternică cu evoluția productivității și creșterea economică, diferențele în structura demografică explicând aproximativ un sfert din decalajul în productivitate dintre țările OCDE și țările cu venituri mici [7]. Cercetările recente demonstrează efecte negative mai pronunțate ale îmbătrânirii populației asupra creșterii economice în țările cu nivel scăzut al veniturilor [4], în special în cele din Europa de Est, în care veniturile pe cap de locuitor sunt sub media UE [15].

Pentru a înțelege provocările actuale și viitoare pentru o societate îmbătrânită, au fost dezvoltate instrumente noi de măsurare a îmbătrânirii demografice, necesitatea implementării acestora fiind argumentată prin schimbările radicale în ciclul de viață al oamenilor: speranța de viață a crescut în mod semnificativ, oamenii trăiesc mai mult într-o stare de sănătate mai bună, creșterea duratei medii de viață se asociază cu ameliorarea capacităților cognitive ale vârstnicilor. Semnificația numărului de ani trăiți s-a modificat esențial. Contemporanii noștri la vârsta de 60 sau 65 de ani au capacități fizice și mentale

mult mai înalte decât semenii lor cu 50 sau 100 de ani în urmă. Având o sănătate mai bună și durată a vieții mai mare, oamenii lucrează mai mult timp, își pot acumula unele economii pe parcursul vieții active, în scopul de a avea rezerve atunci când se vor retrage de pe piața muncii.

Astfel, progresele în domeniul sănătății și creșterea speranței de viață au pus problema revizuirii și reconștientizării fenomenului îmbătrânirii populației. Încă la mijlocul anilor 1970 a fost propus ca pragul bătrâneții să nu fie o vârstă fixă, ci vârsta la care o persoană va trăi încă 10 ani. Mai târziu a fost sugerată ideea despre două vârste diferite - una reală (cronologică) și alta nominală, analogic cu estimările economice nominală și reală (luând în calcul inflația) [9].

Pentru stabilirea pragului de bătrânețe este important să avem informații nu doar despre numărul de ani trăiți de o persoană, dar și câți ani este de așteptat să trăiască. Sanderson W. și S. Scherbov au dezvoltat conceptul de "vârstă prospectivă" [13, 14], care ajustează vârsta cronologică tradițională cu numărul de ani rămași să trăiască. Conceptul despre două vârste se explică prin faptul că fiecare generație se caracterizează printr-o anumită vârstă cronologică (numărul de ani trăiți) și vârstă prospectivă (numărul de ani care urmează să-i trăiască conform tabelelor de mortalitate pentru anul calendaristic respectiv). Anume acesta din urmă se modifică odată cu creșterea speranței de viață.

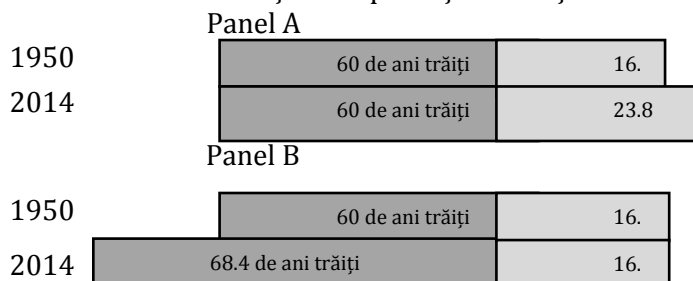

Fig.1. Speranța de viață rămasă pentru femeile din Cehia, anii 1950, 2014

Sursa: Human Mortality Database.

Informațiile din Fig 1. demonstrează schimbările care au intervenit în cursul de viață a femeilor din Cehia. Femeile care s-au născut în anul 1890 și care au supraviețuit până la vârsta de 60 de ani către anul 1950 aveau speranța de viață rămasă (SVR) 16,8 ani, pe când femeile născute în anul 1954 și care au supraviețuit până la vârsta de 60 de ani în anul 2014 au speranța de viață rămasă 23,8 ani. Ambele generații au trăit câte 60 de ani, însă speranța de viață rămasă pentru generația femeilor născute în anul 1954 este cu 7 ani mai mare decât a celor născute în anul 1890 (Fig.1, Panel A). Fig.1 Panel B, bara de sus arată că femeile care au ajuns la vârsta de 60 de ani în anul 1950 aveau speranța de viață rămasă 16,8 ani, bara de jos se referă la anul 2014. Deși speranța de viață rămasă este aceeași – 16,8 ani, numărul de ani trăiți este mai mare și constituie 68,4 ani. Astfel, femeile în vârstă de 68,4 ani în anul 2014 au aceeași speranță de viață rămasă ca și femeile în vârstă de 60 de ani în anul 1950. Utilizând anul 1950 ca standard, aflăm că femeile cehe care în anul 2014 aveau vârsta de 68,4 ani aveau *vârsta prospectivă* de 60 de ani, dat fiind faptul că aveau aceeași speranță de viață rămasă ca și femeile în vârstă de 60 de ani în anul 1950.

Calcularea vârstei prospective pentru Republica Moldova demonstrează că acest indicator a scăzut considerabil pentru ambele sexe, situația fiind cauzată de creșterea mortalității în anii '90 și începutul anilor 2000 (*Tabelul 1*), ca rezultat al nivelului înalt al mortalității și sănătății precare a populației. Doar în anul 2014 se observă o stabilizare relativă a situației pentru femei, deși vârsta prospectivă este cu un an mai scăzută decât în anul 1970: 39 ani versus 40 ani. La bărbați vârsta prospectivă a scăzut de la 40 de ani (anul 1970) până la 33 de ani în anul 2010, apoi se observă o creștere până la 34,9 ani în 2014.

Tabelul 1. Vârsta prospectivă în Republica Moldova (anul 1970-standard)

	Femei		Bărbați	
	Vârsta prospectivă, ani	Speranța de viață rămasă, ani	Vârsta prospectivă, ani	Speranța de viață rămasă, ani
1970	40	36,2	40	32
1980	37,2	36,2	36	32
1990	38,4	36,2	36,9	32
2000	37,7	36,2	35	32
2010	37,1	36,2	33	32
2014	39	36,2	34,9	32

Sursa: calculat în baza datelor O. Penina, D. A. Jdanov, P. Grigoriev [16].

Conform cercetărilor recente, se consideră că oamenii sunt bătrâni atunci când media speranței de viață rămasă în grupa lor de vârstă este mai mică de 15 ani. Reieșind din aceasta, se propune ca pragul de bătrânețe să nu mai fie fixat ca vârstă cronologică concretă și să se schimbe odată cu creșterea speranței de viață, bazându-se pe durata speranței de viață rămase (*Remaining Life Expectancy*) [11,13].

Noul prag al bătrâneții (speranța de viață rămasă de 15 ani), observăm că țările cu speranța de viață mai mare înregistrează și vârsta mai mare de la care o persoană poate fi considerată bătrână. În Germania, Austria, Suedia, Italia, Spania, Elveția și Japonia pragul bătrâneții constituie 70 de ani și mai mult, pe când în țările ex-sovietice (Moldova, Kazahstan, Belarus, Ucraina, Rusia, Tadjikistan) acest indicator este cu aproape 10 ani mai scăzut. În Republica Moldova valoarea acestui indicator a constituit doar 61,7 ani (*Fig.2*).

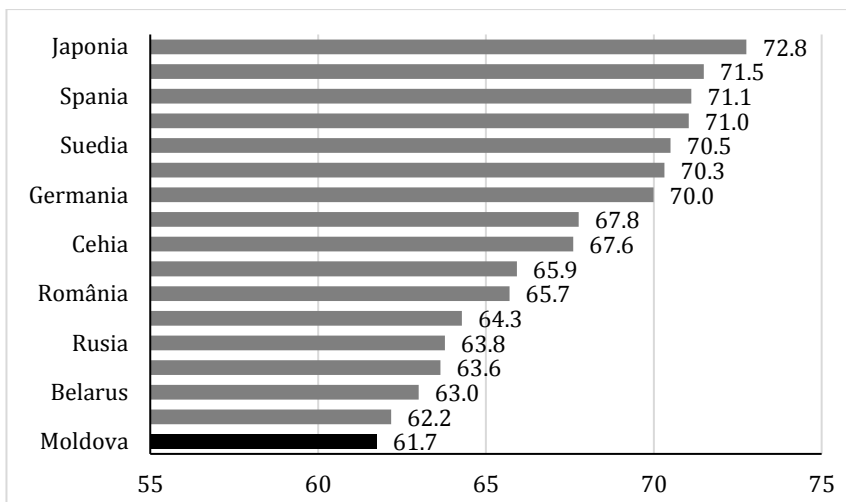

Fig. 2. Vârsta la care speranța de viață rămasă este de 15 ani, anul 2010
 Sursa: Sanderson W., Scherbov S., Re-aging data, 2016.

Poziția inferioară a Republicii Moldova la indicatorul speranța de viață rămasă este determinată de faptul că în ultima jumătate de secol nu a fost înregistrat un progres semnificativ în dinamica speranței de viață a populației, inclusiv la vârsta de 60 de ani. Mai mult, în perioada anilor 1970-2014 speranța de viață la femeii în vârstă de 60 de ani a scăzut de la 19,3 până la 18,5 ani, iar la bărbați – de la 16,3 până la 14,4 ani (Fig.3). Fenomenul dat împiedică procesul de îmbătrânire demografică pe "calea naturală" prin creșterea firească a supraviețuirii populației până la vârstele înaintate și foarte înaintate (îmbătrânirea demografică "de sus"), iar mortalitatea prematură înaltă frânează creșterea numărului vârstnicilor în totalul populației.

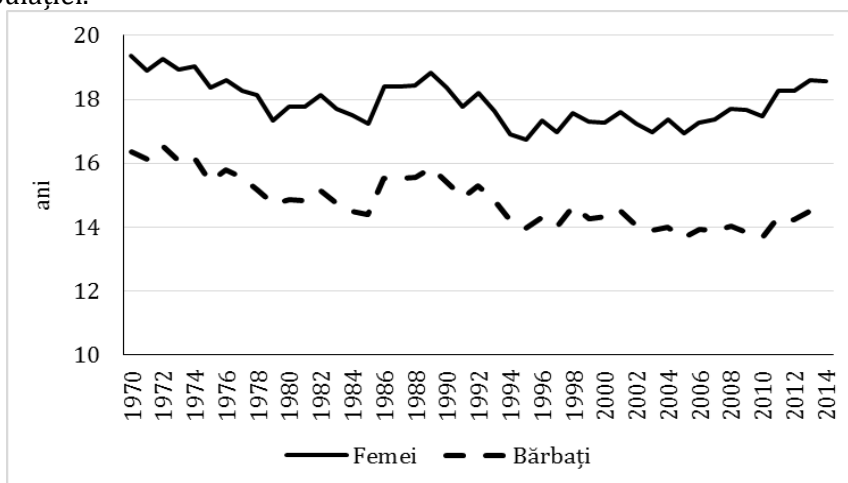

Fig.3. Speranța de viață la vârsta de 60 de ani, 1970-2014
 Sursa: O. Penina O, D. A. Jdanov, P. Grigoriev [16].

Respectiv, nici pragul bătrâneții bazat pe speranța de viață rămasă nu a înregistrat schimbări semnificative (*Fig.4*). Pentru femei acest indicator în anul 2014 a constituit 64,8 ani, fiind mai scăzut decât în anul 1970 (65,9 ani), iar pentru bărbați - doar 59 de ani (în anul 1970 fiind de 62 de ani). Prognoza demografică (scenariul reper) [1] arată că, cu menținerea ritmului actual de reducere a mortalității și creșterea speranței de viață pragul bătrâneții (bazat pe speranța de viață rămasă de 15 ani și mai puțin) poate să crească către anul 2035 pentru femei până la vârsta de 66 de ani, iar pentru bărbați – până la 60 de ani.

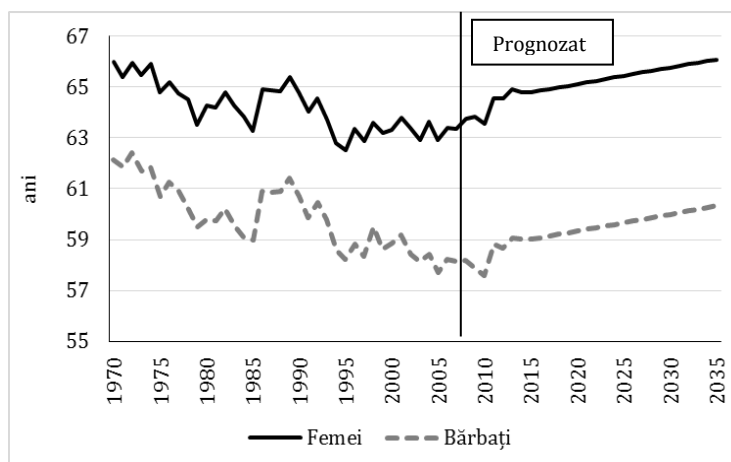

Fig. 4. Vârsta cu speranța de viață rămasă de 15 ani și mai puțin, 1970-2035
Sursa: calculele autorului.

Analiza procesului de îmbătrânire demografică din perspectiva indicatorilor vârsta cronologică și speranța de viață rămasă pentru anul 2015 demonstrează că în țările cu speranța de viață mai înaltă ponderea persoanelor cu speranța de viață rămasă de 15 ani și mai puțin în totalul populației este mai scăzută decât a populației în vârstă de 65 ani și mai mult. Aceasta semnaleză că are loc nu numai îmbătrânirea populației, dar și întinerirea acesteia. De exemplu, în Germania, Cehia și Suedia diferența constituie cca 5-7% (*Fig.5*). În țările cu speranța de viață mai scăzută, cum ar fi Bulgaria, Ucraina, România, Belarus, Rusia, diferența dintre cei doi indicatori nu este semnificativă, astfel gradul de îmbătrânire demografică estimat în baza vârstei cronologice (65 de ani și mai mult) este apropiat celui estimat în baza speranței de viață rămase de 15 ani și mai puțin. Republica Moldova s-a clasat pe o poziție inferioară, ponderea populației cu speranța de viață rămasă de 15 ani și mai puțin în totalul populației fiind mai înaltă decât ponderea populației în vârstă de 65 de ani și mai mult: 14,6% versus 11,3%. Fapt ce semnaleză gradul de îmbătrânire mai înalt decât cel estimat în baza vârstei cronologice.

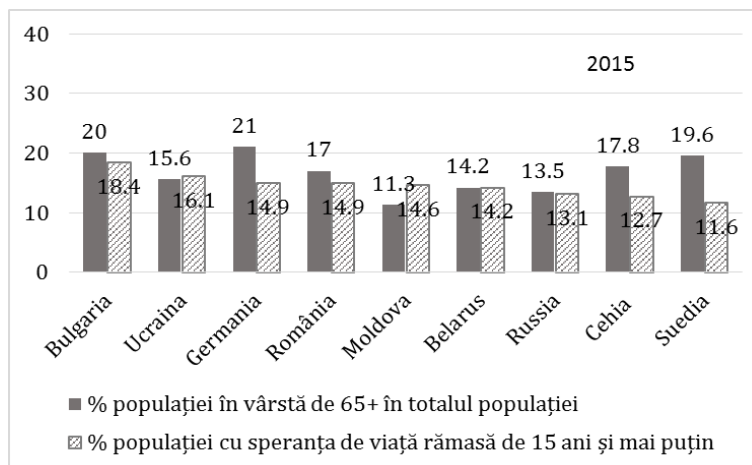

Fig. 5. Ponderea populației în vârstă de 65+ ani și a populației cu speranța de viață rămasă de 15 ani și mai puțin, anul 2015

Sursa: European Demographic Data Sheet, 2016.

Prognozele demografice demonstrează o creștere semnificativă a ponderii populației vârstnice în totalul populației, în special, estimată în baza vârstei cronologice de 65 de ani, pe când estimările proporției populației cu speranța de viață rămasă de 15 ani mai puțin oferă o imagine cu mult mai pozitivă (Fig.6).

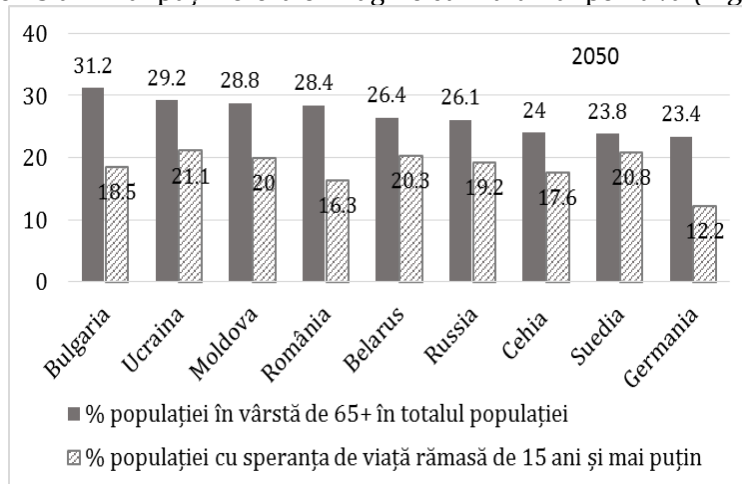

Fig. 6. Ponderea populației în vârstă de 65+ ani și a populației cu speranța de viață rămasă de 15 ani și mai puțin, anul 2050

Sursa: European Demographic Data Sheet, 2016.

Creșterea speranței de viață duce la lărgirea orizonturilor de viață, astfel, populația nu numai îmbătrânește, dar și întinerește. Un exemplu elocvent în acest aspect prezintă Germania, care în anul 2050 ponderea populației cu speranța de viață rămasă de 15 ani și mai puțin va scădea până la 12,2%, pe când ponderea populației în vârstă de 65+ ani va înregistra o creștere ușoară. Republica Moldova, ca și Ucraina, Belarus și Rusia, va înregistra o creștere atât a proporției populației

în vârstă de 65+ ani, cât și a populației cu speranța de viață rămasă de 15 ani și mai puțin, acest fapt demonstrând o viteză mai mare de îmbătrânire a populației în aceste țări.

Alt indicator propus pentru re-măsurarea îmbătrânirii demografice prezintă *raportul prospectiv de dependență prin vârstnici (prospective old-age dependency ratio)*, calculat ca raportul dintre numărul populației cu speranța de viață rămasă de 15 ani și mai puțin și numărul populației în vârstă de la 20 de ani până la vârsta la care speranța de viață rămasă este de 15 ani [13].

Analiza procesului de îmbătrânire demografică în baza acestui indicator arată o situație foarte diferită în spațiul european. Țările cu speranța de viață mai ridicată în vârstele înaintate sunt într-o situație mai favorabilă, raportul prospectiv de dependență prin vârstnici fiind mai scăzut decât cel cronologic.

Indicatorul *raportul prospectiv de dependență prin vârstnici* și compararea acestuia cu raportul de dependență prin vârstnici (bazat pe vârsta cronologică) pentru Republica Moldova demonstrează o situație cu mult mai nefavorabilă în raport cu alte țări europene (*Fig. 7*). Nivelul înalt al mortalității și sănătatea precară a populației în Republica Moldova au determinat faptul că țara îmbătrânește mai rapid, *raportul prospectiv de dependență prin vârstnici* fiind mai înalt decât *raportul de dependență prin vârstnici (cronologic)*: 23,9 versus 17,6).

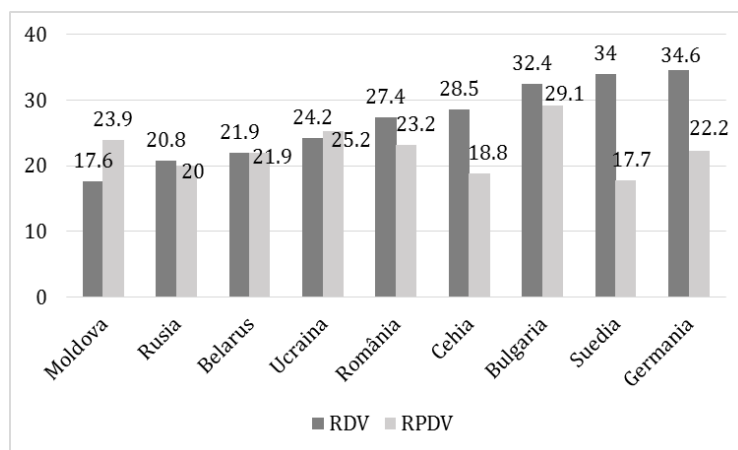

Fig. 7. Raportul de dependență prin vârstnici (RDV) și raportul prospectiv de dependență prin vârstnici (RPDV), anul 2015

Sursa: European Demographic Data Sheet, 2016.

În perspectivă îndelungată (până în anul 2050), țările cu speranța de viață scăzută vor avea o creștere importantă a raportului prospectiv de dependență prin vârstnici, inclusiv Republica Moldova. Concomitent, țările economic dezvoltate care au obținut progrese semnificative în domeniul sănătății populației vor avea beneficii de la fenomenul îmbătrânirii demografice (*Fig. 8*). Chiar dacă raportul de dependență prin vârstnici tradițional (calculat în raport cu vârsta cronologică) obține proporții impresionante, raportul prospectiv de dependență prin vârstnici va fi de circa două ori mai scăzut (Germania, Suedia, Cehia).

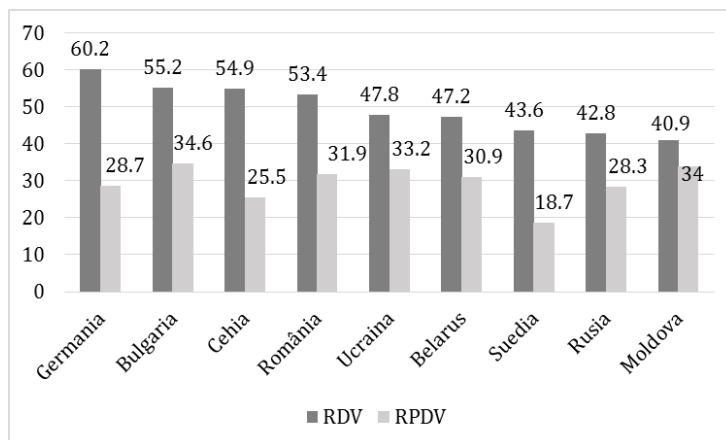

Fig.8. Raportul de dependență prin vârstnici (RDV) și raportul prospectiv de dependență prin vârstnici (RPDV), anul 2050

Sursa: European Demographic Data Sheet, 2016

Reieșind din cele menționate mai sus, concluzionăm că țările care au obținut un nivel înalt de dezvoltare economică, au condiții de viață mai bune și speranță de viață mai mare, obțin și beneficii mai multe de la îmbătrânirea demografică decât țările cu un nivel de dezvoltare scăzut și speranță de viață mult inferioară decât media UE.

Indicatorii noi de măsurare a îmbătrânirii demografice permit o nouă abordare a dezvoltării programelor ce țin de populație, iar monitorizarea indicatorilor prospectivi de îmbătrânire demografică ar trebui să fie o prioritate în elaborarea politicilor menite să atenueze consecințele economice negative ale acestui fenomen. În prezent, vârsta prospectivă este recomandată în calitate de indicator demografic de bază pentru a monitoriza procesul de implementare a Planului de Acțiuni de la Madrid (MIPAA) [8].

În Republica Moldova, ca și în alte țări ex-sovietice, îmbătrânirea demografică rapidă în deceniile viitoare va avea un impact important asupra dezvoltării socioeconomice, acest proces fiind agravat de gradul scăzut de adaptare politică și instituțională la dinamica populației. Discursul politic și social accentuează creșterea presiunii asupra fondurilor sociale și necesitatea majorării vârstei de pensionare și reformării sistemului de pensii. Cu toate acestea, starea precară a sănătății de multe ori determină încetarea activității în vârsta de pre-pensionare, iar invaliditatea devine un canal important de pensionare anticipată. În aceste condiții, creșterea vârstei de pensionare poate provoca creșterea rapidă a pensionarilor pe motivul invalidității. Menținerea unui nivel înalt al mortalității populației condiționează faptul că multe persoane nu ajung la vârsta de pensionare sau beneficiază de pensie o perioadă foarte scurtă. De exemplu, probabilitatea de a deceda la vârsta de 65 de ani pentru un bărbat care a ajuns la vârsta de 20 de ani constituie 40%, fiind de două ori mai mare decât în țările dezvoltate [1].

Cu totul altă situație este în cazul femeilor. Speranța de viață la vârsta de pensionare (57 de ani) în anul 2014 a constituit 20,9 ani, ceea ce argumentează

necesitatea creșterii treptate a vârstei de pensionare pentru femei și egalarea acesteia cu vârsta de pensionare a bărbaților (62 de ani).

Fixarea exactă a vârstei cronologice de eligibilitate pentru o pensie completă nu este în întregime valabilă și pentru generațiile tinere. Astfel, contribuțiile la sistemul de pensii sunt efectuate pentru un număr fix de ani, iar perioada de achitare a pensiei se majorează odată cu creșterea treptată a speranței de viață. Totodată, stabilirea pragului de pensionare în baza vârstei prospective pentru o pensie completă nu este valabilă în întregime pentru generațiile mai în vârstă, chiar și în condițiile de creștere a speranței de viață. Pentru a ține seama de interesele generațiilor tinere și a celor mai în vârstă, se propune stabilirea vârstei de pensionare în baza mediei dintre vârsta cronologică și cea de perspectivă.

Referințe bibliografice

1. Analiza Situației Populației în Republica Moldova. / Coord.O.Gagauz. CCD, UNFPA, Chișinău, 2016, p.69.
2. Bloom D., Canning D. and Sevilla J. Economic Growth and the Demographic Transition. / National Bureau of Economic Research, Inc, NBER Working Papers, 2001, nr. 8685.
3. Carstensen L. The Influence of a Sense of Time on Human Development // Science, Vol. 312, 2006. p. 1913 <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2790864/>
4. Carstensen L. The Influence of a Sense of Time on Human Development // Science, Vol. 312, 2006. p. 1913 <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2790864/>
5. Cuaresma J., Lábaj M., Pružinský P. Prospective Ageing and Economic Growth in Europe. Department of Vienna Economic University of Economics and Business. În: Working Paper No. 165, 2014. <http://eprints.wu-wien.ac.at/4080/1/wp165.pdf>
6. European Demographic Data Sheet, 2015. <http://www.oeaw.ac.at/en/vid/data/demographic-data-sheets/european-demographic-data-sheet-2014/re-measuring-ageing-in-europe/>
7. Feyrer J. Demographics and Productivity. În: Review of Economics and Statistics, 2007.89(1), 100-09.
8. Fuchs M. et al. List of Indicators, 2008, www.monitoringris.org/documents/tools_reg/indicators_full_list.pdf.
9. Fuchs V.R. 'Though Much is Taken:' Reflections on Aging, Health, and Medical Care. The Milbank Memorial Fund Quarterly. În: Health and Society 62, no. 2 (1984): 142-66.
10. Prettner K. Population Aging and Endogenous Economic Growth. În: Journal of Population Economics, 2013, 26(2).
11. Prettner K., Prskawetz A. Demographic Change in Models of Endogenous Economic Growth. În: Central European Journal of Operations Research, 2010, 18(4), p.593- 608.
12. Sanderson W., Scherbov S. Rethinking Age and Aging. În: Population Bulletin, 2008, 63, nr. 4, p.127-134.
13. Sanderson, W, and S, Scherbov. Conventional and Prospective measures of population aging, 1995, 2005, 2025, and 2045, Population Reference Bureau, Washington, DC, 2008. http://www.prb.org/excel08/age-aging_table.xls
14. Scherbov S. and Sanderson W. New Approaches to the Conceptualization and Measurement of Age and Aging. În: Working Paper. WP-16-005, June 2016.
15. World Bank. The Economic Growth Implications of an Aging European Union. În: Special Topic in the EU11 Regular Economic Report, Issue 26, January 2013.
16. Penina O., Jdanov D. A., Grigoriev P. Producing reliable mortality estimates in the context of distorted population statistics: the case of Moldova. MPIDR Working Paper WP-2015-011, 35 pag. (November 2015). Rostock, Max Planck Institute for Demographic Research.